

Парадокс переговорів між Вірменією та Азербайджаном

Що більше сторони сходяться в баченні миру, то вища ймовірність військової ескалації

Після зриву мирного процесу між Вірменією та Азербайджаном наприкінці 2022 року – хоча на можливу мирну угоду покладали великі надії – у травні та червні 2023-го переговори все ж відновились завдяки спільним зусиллям ЄС і США. Деякі експерти стверджують, що це «найактивніший період» повоєнних переговорів.

Відновлення мирного процесу стало дуже динамічним, і в його рамках вже провели серію зустрічей, організованих як західною (ЄС/США), так і російською сторонами, а також неформальних зустрічей: лідери та високопосадовці країн, що воюють між собою, вже бачились у Вашингтоні, Москві, Брюсселі, а нещодавно також у Кишиневі й Анкарі.

Повернення оптимізму супроводжувалося сміливими заявами, зокрема держсекретаря США Ентоні Блінкена, який стверджував, що після зустрічі міністрів закордонних справ Вірменії та Азербайджану у Вашингтоні «сторони ось-ось досягнуть згоди». Посол Азербайджану у Франції Лейла Абдуллаєва пішла ще далі й передбачила підписання мирної угоди в столиці Молдови під час саміту Європейської політичної спільноти на початку червня.

Відновлення мирного процесу відбувалося паралельно зі ще одним епізодом в еволюції вірменського дискурсу щодо Карабаху, в якому Єреван проявив готовність обговорити визнання Карабаху частиною Азербайджану. Ця еволюція вплинула й на відповідні наративи Брюсселя: під час пресконференції у травні Шарль Мішель, керівник ЄС, який зазвичай приймає переговори між Ільхамом Алієвим і Ніколом Пашиняном, також вказав на площі у 29 800 квадратних кілометрів і 86 600 квадратних кілометрів – розміри Вірменії та Азербайджану відповідно. Варто зауважити, що вищезазначена цифра, загальна площа Азербайджану радянських часів, включає і

Карабах.

Хоча ця риторика залучених до процесу посадовців і передбачення експертів додають оптимізму, мирного порядку денного може бути не просто досягти повністю за один раз. Програма миру ґрунтується на 5 принципах, які погодив Азербайджан (взаємне визнання територіальної цілісності, взаємна відмова від територіальних претензій, взаємна відмова від використання погроз, делімітація та демаркація кордонів, відкриття транспорту та комунікацій), водночас Вірменія також хоче запропонувати додаткові принципи. В цьому контексті було б реалістичніше та простіше відкрити транспорт та сполучення в рамках нормалізації, попри суперечливі заяви вірменських і азербайджанських посадовців.

*Азербайджан прагне
якнайшвидше досягти
мирної угоди з Вірменією
й оперативно
продовжувати
реінтеграцію Карабаху з
кількох причин*

Відчуваючи нагальність ситуації, Азербайджан, очевидно, прагне якнайшвидше досягти мирної угоди з Вірменією й оперативно продовжувати реінтеграцію Карабаху з кількох причин.

Баку прагне закріпити свою перевагу після війни у 2020 році й перетворити її на відчутний результат, поки Росія, яка традиційно вважає весь Південний Кавказ своїм задвірком і продовжує бути присутньою в Карабасі з часів Другої карабаської війни, зайнята війною в Україні. Незалежно від результатів російсько-української війни, можна очікувати повернення Росії до регіону: як переможець Кремль може активніше консолідувати владу на пострадянському просторі. Найгірший сценарій розвитку подій для Росії може також змусити її переключити увагу на більш вразливі цілі, щоб компенсувати втрати в Україні.

У зв'язку з тим, що Баку передбачає зародження нового конфлікту на Південному Кавказі, він відчуває нагальну потребу завершити главу своєї сучасної історії щодо Карабаху та Вірменії: найближчими роками в центрі уваги Баку, безсумнівно, буде азербайджано-іранське протистояння, яке з високою ймовірністю буде домінувати в регіональній геополітиці.

Крім того, азербайджанська сторона хоче досягти мирної угоди, поки урядом в Єревані керує Пашинян, з яким зручніше мати справу і який, здається, може більше підготувати населення Вірменії до важких рішень і компромісів з Азербайджаном. Одним із небажаних

сценаріїв для Баку може стати активність радикальних угруповань у Вірменії, які можуть сколихнути внутрішню політику та призвести до великих змін в уряді, як це демонструвала вірменська політична культура вже кілька разів за останні роки, хоча підтримка таких рухів незначна.

Незважаючи на те, що представники Заходу та Росії (традиційні посередники в переговорах між Вірменією та Азербайджаном) зазвичай мають подібні погляди на конфлікт – рідкісна ситуація міжнародної співпраці між цими суб'єктами – цього разу вони можуть опинитися по різні боки барикад. В той час як росіяни зацікавлені зберегти статус-кво і залишити проблему майбутнім поколінням, як колись пропонував Володимир Путін, щоб зберегти важіль впливу і на Вірменію, і на Азербайджан, і не відмовлятися від присутності військ у Карабаху, ЄС і США, схоже, шукають якнайшвидші способи завершення конфлікту, щоб зменшити вплив Росії в регіоні. Водночас США та деякі країни ЄС наполягали на інтернаціоналізації справи Карабаху та досягненні компромісу з Азербайджаном у формі певної автономії для забезпечення прав і безпеки вірмен у Карабаху.

Вважаючи Карабах виключно внутрішнім питанням, Баку, своєю чергою, досить неохоче йде на встановлення міжнародного контролю. В умовах відсутності повного суверенітету над своєю юридично визнаною територією з моменту здобуття незалежності у 1991 році Азербайджан прагне поступово відновити свою територію та позбутися присутності російських військ. (Ці прагнення були очевидні вже з розміщення КПП вздовж Лачинської траси, яка з'єднує Карабах з Вірменією, на превеликий жаль Вірменії та зовнішніх зацікавлених сторін.) Уникаючи розширення повноважень вірменської громади, як це відбулося в 1923 році, коли Нагірному Карабаху було надано автономію, Азербайджан намагається не повторювати помилки минулого та не створювати ще одну бомбу сповільненої дії. Баку також не схвалює міжнародні механізми, оскільки еліти та експертне середовище в Азербайджані впевнені, що ці механізми відображатимуть геополітичні інтереси, а не альтруїстичні міркування зовнішніх суб'єктів.

*На думку Азербайджану,
весь відчутний прогрес у
вірменсько-
азербайджанському
контексті під час і після*

На думку Азербайджану, весь відчутний прогрес у вірменсько-азербайджанському контексті під час і після війни 2020 року переважно відбувався завдяки політичному та військовому тиску Баку. Алієв стверджує, що вірменська сторона зацікавлена лише зберегти статус-кво та затягнути переговори

*війни 2020 року
переважно відбувався
завдяки політичному та
військовому тиску Баку*

– як це було в міжвоєнний період (1994-2020) – аж поки не виникнуть більш сприятливі для неї геополітичні умови (такі як інтернаціоналізація карабаського конфлікту, активніше залучення Заходу/Франції на користь Вірменії, послаблення ключових союзників Азербайджану – Туреччини та Ізраїля). Таким чином, Азербайджан може тимчасово зупинити заходи примусу, які стосуються компромісів з боку Вірменії щодо демаркації кордонів і/або Карабаху. Такі примусові заходи включають зокрема й вищезазначений КПП уздовж Лачинської траси.

Це підводить нас до парадоксальної закономірності у процесі нормалізації між Вірменією та Азербайджаном: що більше вони сходяться в баченні майбутнього чи миру, то сильніше зростає напруга та ймовірність військової ескалації. З одного боку, здається, що мир між Азербайджаном і Вірменією близький як ніколи, або, за словами міністра закордонних справ Азербайджану, країни «на порозі мирної угоди». З іншого боку, неоднозначна (на думку Азербайджану) позиція Вірменії щодо Карабаху, демаркації кордонів і транспортних маршрутів створює перешкоди для поступу в мирному процесі. Наприклад, вищезазначене твердження Пашиняна про 86 600 квадратних кілометрів Азербайджану, які включають Карабах, супроводжувалось умовою: права та безпеку вірмен у Карабаху потрібно забезпечити за допомогою діалогу Баку – Ханкенді та міжнародного механізму.

Є очікування, що Москва може бути зацікавлена в черговому витку ескалації та може спровокувати його з використанням нелегальних збройних сил, щоб зірвати процес нормалізації між Баку та Єреваном і таким чином надалі легітимізувати свою військову присутність у Карабаху. Саме тому в закритих обговореннях і часом навіть у публічних заявах з боку Баку звучали міркування та заклики про «запобіжну антитерористичну кампанію».

Таким чином, невисокий рівень насильства та взаємні обстріли між вірменськими й азербайджанськими військовими попри активні дипломатичні зусилля нормалізувати ситуацію не мали б бути несподіванкою. Військові сили обох країн повідомляли про бойові дії протягом кількох днів червня та обмінювалися взаємними звинуваченнями у провокаціях.

Напередодні наступної зустрічі між міністрами закордонних справ у Вашингтоні або між лідерами в Брюсселі вірмено-азербайджанські мирні переговори проходять досить динамічно в контексті як прогресу, який може призвести до відчутного результату (відкриття транспортних ліній та/або мирної угоди), так і напруги, яка може перерости в новий епізод активних військових дій.

Русиф Гусейнов

Русиф Гусейнов (Rusif Huseynov) – співзасновник і директор Бакинського аналітичного центру ім. Топчубашова. Основними сферами його інтересів є соціально-політичний розвиток, заморожені конфлікти та етнічні меншини в пострадянських країнах, а також Східна Європа, Близький Схід, Кавказ та Центральна Азія.

